

**Bir Daha Asla!**

İletişim Yayınları 1921 • Bugünün Kitapları 155

ISBN-13: 978-975-05-1278-0

© 2013 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2013, İstanbul

*EDITÖR* Derviş Aydın Akkoç

*KAPAK* Suat Aysu

*KAPAK FOTOĞRAFI* Federal Almanya Şansölyesi Willy Brandt,

Varşova Gettosu direnişi anıtının önünde diz çöküyor

(7 Aralık 1970).

© bpk - Bildagentur für Kunst, Kultur und Geschichte,

Berlin, Hanns Hubmann, 1970.

*UYGULAMA* Hüsnü Abbas

*DÜZELTİ* Asena Günal

BASKI ve *CLT* Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

**İletişim Yayınları** · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Çağaloğlu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

# Bir Daha Asla!

## Geçmişle Yüzleşme ve Özür

YAYINA HAZIRLAYANLAR

*Asena Günal - Önder Özengi*

VAKA İNCELEMELERİ

*Mehmet Sinan Birdal - Derviş Aydın Akkoç*



**ASENA GÜNAL** (1973) ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde lisans, aynı üniversitenin Sosyoloji Bölümü'nde yüksek lisans yaptı. Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü'nde Cumhuriyet dönemi sağlık politikaları üzerinden devlet-vatandaşlık ilişkilerini incelediği doktorasını 2008 yılında sundu. 1998-2005 arasında İletişim Yayınları'nda editör olarak çalıştı. 1998'den beri, *Toplum ve Bilim* dergisinin yayın sekreterliğini yürütmektedir. Halen Tophane'de bir kültür sanat merkezi olan DEPO/Tütün Deposu'nun program koordinatörü olarak çalışan Günal'ın, Aksu Bora ile beraber hazırladığı *90'larda Türkiye'de Feminizm* (İletişim, 2002) derlemesi, *Toplum ve Bilim*, *Birikim*, *Feminist Politika*, *Amargi*, *Express* ve *Virgül* dergilerinde yayımlanmış yazıları, röportajları, kitap tanıtımları ve çevirileri bulunmaktadır.

**ÖNDER ÖZENGI** (1978) Küratör ve yazar. Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi'nde "1960 Sonrası Kurumsal Eleştiri, Alternatif Kurumsal Pratikler ve Günümüz Koşullarında Yeni Bir Kurum Eleştirisinin Olanakları" adlı tezi ile yüksek lisansını tamamladı. Küratörlüğünü yaptığı sergilerden bazıları, "Görelî Konumlar ve Kanaatler", Suriye Pasajı, 2009; "Kaybedecek Birşey Yok", Stærekassen, Kopenhag; "Tahayyül ve Karşılaşmalar Arasında", Hamursuz Fırını, 2012. Yurtiçi ve yurtdışında çeşitli dergi, katalog ve yayınlar için sanat üzerine eleştiri yazıyor. İstanbul'da yaşayan ve çalışan Özengi, halen Pelin Tan ile "Yuvarlanan Bir Taş Gibi: Güncel Sanatta Emek" adlı araştırma projesini yürütüyor.

**MEHMET SİNAN BİRDAL** (1976) Ankara Üniversitesi SBF Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde lisans, Güney Kaliforniya Üniversitesi'nde yüksek lisans ve doktora yaptı. Temel ilgi alanları uluslararası ilişkiler kuramı, siyaset kuramı ve tarihsel sosyolojidir. I.B. Tauris tarafından basılan *The Holy Roman Empire and the Ottomans: From Global Imperial Power to Absolutist States* (2011) adlı kitabının Türkçesi yakında İletişim Yayınları'ndan çıkacak olan Birdal, halen Işık Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde yardımcı doçent olarak çalışmaktadır.

**DERVİŞ AYDIN AKKOÇ** (1982) Adıyaman'da doğdu. Bilgi Üniversitesi Tarih Bölümü'nde lisans, aynı üniversitenin Hukuk Fakültesi İnsan Hakları Kürsüsü'nde yüksek lisans yaptı. *Birikim* dergisinde yazar, redaktörlük yapıyor.

## ***İçindekiler***

### ***GİRİŞ***

*Aseña Günal* ..... 7

### ***SUNUŞ: “BİR DAHA ASLA!”***

*İshak Alaton* ..... 15

### ***TARİHSEL DİYALOG OLARAK ÖZÜR***

*Elazar Barkan* ..... 19

### ***CEZAYİR’İN, SÖMÜRGEÇİLİK VE CEZAYİR SAVAŞI’NDAKİ SUÇLARI İÇİN FRANSA’DAN BEKLEDİĞİ ÖZÜR***

..... 43

### ***GEÇMİŞ VE GELECEK ARASINDA ONARICI BİR ADALET YAKLAŞIMI***

*Turgut Tarhanlı* ..... 55

### ***ŞİLİ BAŞKANI PATRICIO AYLWIN’İN PINOCHET DÖNEMİ HAK İHLALLERİ İÇİN ŞİLİ HALKINDAN ÖZRÜ***

*4 Mart 1991* ..... 69

### ***“TÜM İNSANLAR ÖNÜNDE ÖZÜR DİLERİM”***

*Tanıl Bora* ..... 81

### ***FEDERAL ALMANYA ŞANSÖLYESİ WILLY BRANDT’IN VARŞOVA GETTOSU ANITI ÖNÜNDE DİZ ÇÖKEREK HOLOKOST İÇİN YAHUDİLERDEN ÖZRÜ***

*7 Aralık 1970* ..... 95

## **ÖZÜR, YÜZLEŞME, YAS**

Yetvart Danzikyan ..... 105

### **ABD BAŞKANLARININ İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA TOPLAMA KAMPLARINDA TUTULDUKLARI İÇİN**

**JAPON AMERİKALILARDAN DİLEDİĞİ ÖZÜRLER**..... 119

## **ULUDERE İÇİN ÖZÜR DİLEMMASI**

Yıldız Ramazanoğlu ..... 129

### **İNGİLTERE BAŞBAKANI DAVID CAMERON'IN**

#### **“KANLI PAZAR” İÇİN KUZAY İRLANDA HALKINDAN ÖZRÜ**

15 Haziran 2010 ..... 145

## **ÖZRÜ DEVLET DİLESİN, İNSANLAR BİRBİRİNİ DİNLESİN**

Karin Karakaşlı ..... 155

### **BULGARİSTAN PARLAMENTOSU'NUN**

#### **“YENİDEN DOĞUŞ SÜRECİ” İÇİN TÜRKLERDEN ÖZRÜ**

11 Ocak 2012 ..... 173

## **YÜZLEŞMENİN PSİKO-POLİTİĞİ**

Murat Paker ..... 185

### **AVUSTRALYA BAŞBAKANI KEVIN RUDD'UN**

#### **“ÇALINMIŞ KUŞAKLAR” İÇİN ABORJİNLER VE**

#### **TORRES BOĞAZI ADALILARINDAN ÖZRÜ**

13 Şubat 2008 ..... 205

## **SOYKIRIM: ÖYLESİNE ZOR BİR KELİME**

Marijana Toma ..... 217

### **SİRBİSTAN PARLAMENTOSU'NUN**

#### **SREBRENİTSA KATLIAMI İÇİN**

#### **BOSNALI MÜSLÜMANLARDAN ÖZRÜ**

31 Mart 2010 ..... 233

YAZARLAR ..... 245

## **GİRİŞ**

**Asena Günal**

---

Türkiye’de son yıllarda geçmişle yüzleşme mevzuu, akademi, sivil toplum ve medyanın, kısmen de devletin ilgi alanı içinde. Eskiden Batılılaşma projesi kapsamında “unut ve ilerle” eğilimi hâkimken bugün özellikle de sivil toplumun katkısıyla bir değişim oldu. Ermeni Soykırımı, Dersim Kırımı, 6-7 Eylül olayları, faili meçhuller, zorla kaybetmeler gibi pek çok kanlı olay, eskiyle kıyaslanmayacak ölçüde gündelik yaşamda yer tutmaya, yüksek sesle tartışılmaya başlandı. Yine de bu sürecin kolay ilerlediğini söylemek mümkün değil, kuşku ve korkular, savunmacı refleksler çok güçlü.

Geçmişle yüzleşme, Türkiye’nin başına açılmış bir belâ değil dünyanın gündemindeki bir mesele, evrensel bir dava. Bu yüzden uluslararası karşılaştırmalar ve dünyanın her köşesinden örnekler, Türkiye’deki unutmaya kültürünü dönüştürmeye katkıda bulunacaktır. Adalet duygusunu onarıcı bir hatırlama kültürünün, uygarlık sürecinin bir parçası olduğunu kabul etmek için...

Elinizdeki kitap, bu noktadan hareketle hazırlanmış bir projenin ürünü. Odak noktası ise, devletlerin geçmişte işle-

dikleri suçlar için dilediği resmî özürler. Gerek uluslar arasında yaşanan çatışmalarda, gerek azınlıklara karşı işlenen ihlallerde, etnik çatışmalarda ya da savaş sırasında işlenen insanlık suçları, savaş suçları ve soykırımlar için dilenen bu özürler barış, demokrasi ve insan haklarına saygılı bir siyasal kültür oluşmasına hizmet ettiği kadar, yaşananların “bir daha asla” yaşanmaması için alınacak önlemlerin de yolunu açıyor.

Geçmişteki kırım, sürgün ve soykırımlarla hesaplaşmak, bunların bir daha olmaması gerektiğini, her birinin ahlâki ve hukuki açıdan suç olduğunu zihinlere kazımak ve bununla ilgili bir duyarlılık oluşturmak lazım. Benzer suçların tekrarlanacağına dair alametler belirdiğinde ciddi bir engel oluşturmak da... Özürler de öncelikle bu “bir daha asla” bilinci için dileniyor, törensel özür konuşmalarında farklı dillerde hep aynı şey ifade ediliyor: “Never Again!”, “Nunca Más!”...

Elbette hiçbir özür tam ve mükemmel değil, kimisi eksik kalmış, kimisi kuru. Kimisi içeriğinde failin ve suçun adı net konmadığı için insanları tatmin etmemiş, kimisi de tazminat ve iyileştirme içermediği için. Bazı özürler çok geç gelmiş, bazıları da özür dileyen devlet hak ihlallerine veya başka topraklarda benzer kırımlara devam ederken... Yine de devletler adına, hükümetler adına dilenmiş gerçekten anlamlı özür örneklerine bakmak ve anlamlı jestler tasarlamak, “keşke şöyle bir şey olsa”, “bir yerde şöyle bir sokak adı, anıt olsa”, “bir devlet yetkilisi çıkıp şöyle bir şey söylese” gibi şeyleri hayal etmek önemli. Samimi bir özrü tamamlayacak, hakikat komisyonları, mahkemeler, hafıza kurumları, vicdan mekânları ve anıtlar üzerine düşünmek de keza. Bunların hepsinin toplumun yeniden inşasıyla, bir ortak politik ahlâk tesisiyle, sahici bir kamu vicdanı yaratmakla birlikte düşünülmesi lazım.

Uluslararası örnekleri seçerken hem tarihsel önemlerini hem de Türkiye ile bağlarını gözettik.



Bu anlamda, Batı Almanya Şansölyesi Willy Brandt'ın Varsova Gettosu Anıtı önünde diz çökerek Holokost için Yahudilerden özrü, Almanya'nın, İkinci Dünya Savaşı'na dair suskunluk ve bastırma döneminden hatırlama ve hesaplaşma dönemine geçişini göstermesi bakımından önemlidir. Bugün geçmişle hesaplaşmada örnek gösterilen Almanya, bu noktaya hemen savaş sonrasında gelmemiş, hatta simge kabul edilen bu diz çökme jesti kamuoyunda eleştirilmiştir. Almanya'nın kendi geçmişiyle hesaplaşması, tarihsel sorumluluğunu kabul etmesi, kimliğinin de kurucu bir unsuru oldu. Aslında mağdur da fail de özür üzerinden kendi kimliğini kuruyor; özrün dileyen için de sağaltıcı etkisi var. Özür illela mağdurun baskısıyla gelmiyor, failin ihtiyacından da kaynaklanabiliyor.

Mağdurun baskısına rağmen bir türlü gelmeyen özürler de var. Cezayir'in Fransa'dan beklediği özür, sömürgeciliğin Fransız ulus-devletinin kurucu bir unsuru oluşunun inkârından ve vatandaş statüsündeki Cezayir kökenlilerle olan ilişkilerden bağımsız düşünülemez. Fransa her ne kadar resmî söylemde sömürgeciliği devrim ilkelerine aykırı olarak nitelendirmeye başlamış, ders kitaplarını bu doğrultuda değiştirmiş olsa da, Cezayir'in kurucu konumu özrü geciktirmektedir. Fransa'nın geçmişle hesaplaşması için Fransızlar, Cezayirli ve halen ciddi bir ayrımcılığa uğrayan göçmen Cezayirli mücadelede devam ediyor.

Şili Başkanı Patricio Aylwin'in Pinochet dönemi uygulamaları (1973-1991) için Şili halkından özrü, demokratik idareye geçmede geçmişle hesaplaşmanın kurucu rolünü göstermektedir. Şili'de binlerce insanı kaybeden, işkenceden geçiren, öldüren diktatörlük rejiminin hesap vermesi için başta kayıp yakınları olmak üzere Şili halkı, uluslararası alana da taşınan ciddi bir mücadele yürütmüş ve yürütmeye de devam etmektedir.

ABD devlet başkanlarının İkinci Dünya Savaşı sırasında toplama kamplarında tutuldukları için Japon Amerikalılardan özürleri kuşaklararası mücadele boyutu ile öne çıkmaktadır. Pearl Harbor baskınından sonra, kendi vatandaşı binlerce Japonu toplama kamplarına kapatan ABD yönetimine özür ve tazminat yönünde baskıyı, o Japonların torunları yaptı. Guantanamo Kampı eleştirilirken, geçmişteki bu ayrımcılık hatırlatıldı.

İngiltere Başbakanı David Cameron'ın 30 Ocak 1972'deki "Kanlı Pazar" olayı için Kuzey İrlanda'dan özrü, hem bu türde bir katliamın, yıllar süren ve küreselleşen bilinme mücadelesini hem de barış süreci devam ederken gelen özrün sürece katkısını göstermesi anlamında önemli. Kuzey İrlanda'nın yüzyıllar süren özgürlük mücadelesinin şiddetle bastırılmasının sembolü haline gelen Kanlı Pazar'la ilgili ciddi soruşturma ve özür, Belfast Anlaşması ile mümkün olmuştur. Barış, soruşturmaya ve özre, özür de barışa katkı sunmuştur.

Bulgaristan Parlamentosu'nun "Yeniden Doğuş Süreci" politikaları (1984-1990) için Türklerden özrü, ülkenin Batı'ya açılma, demokratikleşme ve azınlık haklarını tanımada geldiği noktanın bir teyidi ve sonucu olarak anlamlıdır. 140 Bulgar vatandaşı Türk'ün ölümüne, 360 bininin de Türkiye'ye göçüne neden olan bu süreç için yıllar sonra özür dilendiğinde, zamanında asimilasyona karşı gizli bir teşkilat olarak kurulan, Türklerin ağırlıkta olduğu Hak ve Özgürlükler Hareketi'nin koalisyon ortağı olabildiği bir demokratik ortam vardı.

Avustralya Başbakanı Kevin Rudd'un "Çalınmış Kuşaklar" (1869-1969) için Aborjinler ve Torres Boğazı Adaları halkından özrü, "medenileştirilmesi gereken" gözüyle bakılan bir halktan yüzyıl süren bir asimilasyon politikası için özür dilenmesi ve sonrasında onların topluma katılımlarını kolaylaştıracak önlemler alınması açısından önemlidir.

Sırbistan Parlamentosu'nun, Temmuz 1995'te 8.000 erkeğin öldürüldüğü Srebrenitsa Katliamı için Bosnalılardan özür, daha çok dış baskılarla gelen bir özür olarak incelenmeye değerdir. Sırbistan, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ile işbirliği yapma, savaş suçlularını teslim etme ve özür dileme gibi adımları, kısmen AB'ye üyeliğin bir önkoşulu olarak atsa da, genel kamuoyunun tepkilerine rağmen geçmişle hesaplaşma için mücadele eden, insanlığın yüz akı gruplar ve kurumlar vardır.

Gerisindeki itki ne olursa olsun bu özürler, o ülkelerin toplumsal barış ve demokrasisine katkıda bulunmuş, farklı grupları eşitlik temelinde bir araya getirmiş, "bir daha asla" bilincini kuran bir eylem olarak önemli rol oynamıştır.

Kitapta betimleyici nitelikteki vaka anlatımlarının yanı sıra, bu alanda çalışan yazar ve akademisyenlerin, tartışmaya hem kuramsal hem de güncel politik açıdan yaklaşan makaleleri bulunuyor. Belgrad İnsani Hukuk Merkezi'nden Marijana Toma'nın Srebrenitsa üzerine kaleme aldığı dışındaki bütün makaleler, meseleye Türkiye'deki yakıcı sorunlar etrafında yaklaşıyor. Bu sorunların birbirlerinden ayrı ele alınamayacağı tespitinde ortaklaşan yazılarda, geçmişin bugünkü gerçeklik bağlamında yeniden hatırlanması ve özür de içeren hesaplaşma kurum ve pratiklerinin inşası çağrısı var.

Makalelerle vakaların sıralaması, birbirleriyle bağlantılarına göre yapıldı. Columbia Üniversitesi'nde yıllardır geçmişle hesaplaşma konusunda hem ders veren hem de öğrencilerle projeler yürüten Elazar Barkan, Mavi Marmara dâhil güncel siyasi meselelere referansla "etik" ve "reelpolitik" ilişkisi üzerinden öze bakıyor. "Yeni uluslararası moral" kavramlaştırmasının müellifi Barkan, özürlerin farklı biçimlerde karşımıza çıktığını ve değişen koşullara bağlı olarak değişen siyasi anlamlar taşıdığını vurguluyor.

Geçiş dönemi adaleti üzerine yazan Turgut Tarhanlı, Edward Said'e referansla onarıcı adalet yaklaşımı ve doğabilecek bir özür dilinin, aynı zamanda bir "üslup" meselesi olduğunu söylüyor, hukukun ve siyasetin iç içe geçtiği...

Türkiye'den ve dünyadan -sinik olmakla eleştirilenler dâhil- çeşitli özür örnekleri üzerinden meseleyi tartışan Tanıl Bora, kimin ne yaptığını ortaya koyan bir "hafıza arşivi"nin gerekliliğinden dem vuruyor. Ona göre özür ve bağışlama, bireysel düzeyde de, toplumlar arasında da bir onarım, yeni bir başlangıç ve kurucu bir edim işlevi görebilir.

Yetvart Danzıkyan, Ermeni soykırımını ve Kürtlerin varlığını inkâr siyasetini ve hükümetin bu konudaki pozisyonunu eleştirip "tanıma" olmadan "yas"ın ve "adalet"in mümkün olamayacağını savunuyor.

Uludere'de bir günde 34 vatandaşını öldüren devletin kibirini İslâmi bir perspektiften eleştiren Yıldız Ramazanoğlu, Buluşan Kadınlar İnisyatifi olarak ailelere yaptıkları ziyaretteki karşılaşmalarda "mağduru yeniden kurban eden" devlet dilinin kırılcılığına şahitlik ediyor.

Karin Karakaşlı, Türkiye'de Ermenilere bakışı sorunsallaştırdığı yazısında 1915 anmalarındaki yan yanlıklar üzerinden "bütünlük"ü öne çıkarıp, Hrant Dink'in ve bu topraklarla bağı olmuş başka Ermenilerin hikâyeleri üzerinden yüzleşme meselesini ele alıyor.

Yüzleşmeye psiko-politik açıdan baktığı yazısında Murat Paker, gayri resmî yüzleşmenin yeterli olmadığını, yapısal ve daha sistematik bir yüzleşme sürecine ihtiyacımız olduğunu söylüyor.

Geçiş dönemi adaletini tesis etmek üzere kurulmuş, Belgrad'daki İnsani Hukuk Merkezi'nde çalışan Marijana Toma, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra artık olmaz denilen türde bir katliamı, Srebrenitsa'yı ve sonrasındaki uluslararası yargılama sürecini ve özrü tartışıyor.

Bu kitap, Açık Toplum Vakfı ve Anadolu Kültür'ün ortak bir projesinin ürünü. Elazar Barkan'ın akademik danışmanlığını yaptığı proje kapsamında elinizdeki kitabın yanı sıra Tophane'deki Depo'da 25 Ekim - 15 Aralık 2013 tarihleri arasında açılan bir sergi de var. Serginin küratörlüğünü Önder Özengi, mimari tasarımını Sarper Takkeci, grafik tasarımını ise Fevkalade ekibi yaptı.

Hem bu kitapta hem de sergide pek çok insanın emeği var. Kitaptaki katkıları için yazarlara, aylarca bizimle vakaları çalışan ve onlara dair metinlerin ilk hallerini kaleme alan Mehmet Sinan Birdal'a, bu metinler üzerinde yeniden çalışan ve makalelerin de redaksiyonunu üstlenen Derviş Aydın Akkoç'a, danışmanlığı için Columbia Üniversitesi öğretim üyesi Elazar Barkan'a, projenin Açık Toplum Vakfı ayağında ki koordinatörlüğünü büyük bir özveriyle sürdüren Özlem Yalçınkaya'ya, desteğini esirgemeyen Tanıl Bora'ya, Hafıza Merkezi'nden Murat Çelikkan ve Meltem Aslan'a, vaka incelemelerinde kaynak desteği sunan Urszula Wozniak'a, çeviri ve yorum desteği veren Aslı Çetinkaya'ya, vaka incelemelerini İngilizceye çevirirken redaksiyonunu da yapan Irazca Geray'a çok teşekkür ederiz.



## **SUNUŞ: “BİR DAHA ASLA!”**

*İshak Alaton*

---

Çoğunuz hatırlarsınız. 40 yıl kadar önce... Willy Brandt, Alman şansölyesi olarak Polonya'yı resmen ziyaret etti. Bu ziyarette kimsenin beklemediği bir şey yaptı. Aniden kurbanların anısına dikilmiş anıtın önünde diz çöktü ve bir dakika boyunca başı eğik, dizleri üzerinde, Alman devleti adına günah çıkardı. Dünya insanlarından özür diledi. Bütün dünya televizyonları bu ânı gösterdi. Willy Brandt Alman halkı adına özür diledi. Almanya'yı yüceltti. Alman halkına saygınlık kazandırdı.

Yine hatırlayın, komşumuz Bulgaristan'ın Stalinist başkanı Todor Jivkov, Bulgar vatandaşı Türk asıllı insanlardan kurtulmak istedi. Özal zamanı idi. Turgut Özal, “bu insanları biz alırız” dedi. Türkiye'ye üç yüz binden fazla mülteci geldi. Yerinden kopartılan insanlar. Bugüne gelelim. Aradan yirmi küsur yıl geçti. Üç yıl önce, bugünkü Avrupa Birliği üyesi, demokrat Bulgar Parlamentosunun 122 üyesi oy birliği ile karar aldılar. Bulgar Devleti, Türkiye'den, Türk halkından ve sürgüne gönderdiği insanlardan resmen özür diledi. Sadece üç parlamenter çekimser oy verdi. Özür dileme hu-

susunda Türkiye'den veya başka bir yerden bir talep gelmedi. Onlar tek taraflı karar aldılar ve özür dilediler.

Benzer bir olay, iki yıl önce yaşandı. Almanya'da, polisin üstünü kapattığı cinayetlerde, sekiz Türk asıllı insan öldürülmüştü. Zamanla gerçekler anlaşıldı. Türk düşmanı neo-Nazilerin suçu ortaya çıktı. Başbakan Angela Merkel inkâr a yeltenmedi. Sorumlu davrandı. Alman Devleti adına, kurban Türklerin ailelerinden resmen özür diledi. Kurbanların anısına bir dakikalık saygı duruşunda, bütün Alman halkı, yani 80 milyon insan, yer aldı. Angela Merkel Alman halkını yüceltti, dünya nezdinde saygınlık kazandı. Ülkemizin de kalbini kazandı.

Toplumsal barış, geçmişindeki karanlık sayfalarla cesurca hesaplaşabilmiş, gerçeklerin üstündeki kalın örtüleri sıyrıp fırlatmış toplumların ayrıcalığı.

Yani barış ve huzur için sokağa, topluma yayılmış “bir daha asla!” çağrısı ve toplumların bütünleştirici unsuru olan devletin resmî özrü gerekiyor.

Almanya ve Bulgaristan örneklerini bir kez daha hatırlayalım ve kendimize şunu soralım: Bizler, neden örneğin Bulgarlar veya Almanlar kadar adil ve insancıl olamıyoruz?

Almanya ve Bulgaristan'ın bu resmî özürleri sadece iki toplumdan örnekler. Yakın tarihte toplumsal barışı, huzuru tesis etmek için devletlerin dilediği onlarca özür var.

### ***Açık Sözlü Olma Zamanı...***

Ömrünün 86 senesini dolu dolu yaşamış, sona az kalmış bir adam, içinden geçenleri yalın bir lisanla dile getirirken, önyargılarının esiri olmuş bağınaz insanların şimşeklerini de göğüslemeye hazırdır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk doksan yılında şu ya da bu nedenle yaşadığımız ve bugün toplumsal huzurumuzun



ayağında bir pranga haline gelmiş acıları, hataları konuşmanın zamanı geldi.

Açık sözlü olalım... 1915 tartışması, 6-7 Eylül olayları, 12 Eylül'ün insanlık dışı uygulamaları, şu günlerde çok yoğun tartıştığımız "Barış Süreci"ne giden yolda yaşanan hatalar titizlikle irdelenmesi ve devlet tarafından uzlaştırıcı adımlar atılması gereken konulardır.

Dürüst olalım. Gündemimizde acil konular var.

Yaklaşık bir yıldır "Barış Süreci" sözünü tartışıyoruz.

Kabul ediyorum, Başbakanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın 2011 yılında TBMM çatısı altında Dersim isyanıyla ilgili açıkladığı belgeler ve devlet adına özür dilemesi önemli ve olumlu bir adımdı. Ama bu kısmi adımların kamu vicdanında yatıştırıcı olduğu söylenemez.

Bir diğer acil konu... Tüm dünyada ağır bir diplomasi ve itibar krizi yaşayacağımıza kesin gözüyle baktığım 2015'e doğru hızla, freni boşalmış duvara çarpmak üzere olan bir kamyon gibi gidiyoruz.

Direksiyonu çevirmeye niyetli pek kimse de göremiyorum.

Ben, bazılarını birebir yaşadığım ve şahidi olduğum bu olayların toplum tarafından bilinmesi için bu konuları sık sık gündeme getiriyorum. Çünkü devletin sırtında bu günahların daha fazla kalmasını istemiyorum. Toplum gerçekleri bilsin istiyorum, toplumuna gerçekleri söyleyen bir saygın devlet zihniyeti oluşsun istiyorum.

Yeri geldiğinde özür dilemeyi bilen ve özür dileyerek arınan, yücelen ve saygınlık kazanan bir devlet istiyorum.

Gerçeklerle yüzleşmenin zamanı geldi diyorum. Kamu yönetiminde yer almış bir takım insanların devlet adına işledikleri günahları artık bilelim, karanlıkta kalmış günahları da öğrenelim diyorum.

Bu günahkârların hemen hepsi bugün artık hayattan göçtüler. Ama bizler hayattayız ve çocuklarımızın yüzüne, ba-

balaramızın günahlarından arınmış olarak bakabilelim diyorum.

Babaların günahlarını, çocuklarının veya torunlarının omuzlarına yüklemek, adil insanlara yakışmaz.

Evrensel hukuk da, suçun mirasını reddeder. Yani, uzun yıllar önce işlenmiş cinayetlerin hesabı kimseden sorulmaz. Sorulmuyor da zaten...

Derdimiz, bizim bugüne kadar savunduğumuz inkâr politikamız...

Inkâr ettiğimiz gerçekler...

### ***Sorumluluk hepimizin...***

21. yüzyılın ilk çeyreği, dünyada ve Türk toplumunda bir arınma ve günah çıkarma dönemi olarak tarihe geçecek. Bu yolda sivil topluma da çok önemli bir görev düşüyor.

Ben bir girişimciyim. Çok iyi biliyoruz ki, talep yoksa arz da olmaz. Güçlü bir talep olmadan kamu otoritesinin böyle zorlu bir sürece girmesini beklemek de hayalciliktir. Hem de sadece belirli kesimlerin değil, toplumun çok farklı renklerinin, seslerinin bu talebin içinde yerini alması gerekiyor. Yoksa bundan sonra da göstermelik adımlar dışında bir şey göremeyiz.

Türkiye'deki tartışmalara ışık tutacak dünya örneklerini, Türkiye'den düşünürlerin katkılarıyla sunan bu kitabı Açık Toplum Vakfı olarak desteklemek bize büyük bir mutluluk veriyor.

Benzer bir örnek acaba ülkemizde de gerçekleşecek mi?

Pek çok zorlukların tanığıyım. Umudumu asla yitirmedim, iyimserim.

Sebat edelim. İnanalım. Başaracağız.

Belki ben göremeyecek olsam da...

## **TARİHSEL DİYALOG OLARAK ÖZÜR**

*Elazar Barkan*

---

Tarih, güncel siyaset ve çatışmalarda, siyasetçilerin ve siyaset uzmanlarının kabul ettiğiinden çok daha büyük bir rol oynar. Siyasi özürler hakkındaki sergiye eşlik eden bu derleme kitap, uygun bir zamana denk geldi: Türkiye’de 2013 yazında yaşanan son derece sarsıcı toplumsal uyanış ve eylemler ile Anadolu’da Ermenilerin yok edilışinin Nisan 2015’e denk gelen yüzüncü yılının arasına. Türkiye demokratik sarsıntılar geçiriyor: Bir yandan halkın gücünün ve aktivizminin cazibesini sergiliyor, öte yandan kendine fazlasıyla güvenen karizmatik bir lider tarafından otoriterlik uçurumundan aşağı sürüklenme riski yaşıyor. Bu mücadele büyük ölçüde tarihsel kimlik meselesinin içinde ve etrafında cereyan ediyor. Ermeni soykırımının temsiline dair mücadele, sivil toplumun ülkede ifade özgürlüğünü genişletme mücadelesinin ayrılmaz bir parçası hâline geldi. Bununla birlikte barış süreci ve Kürt nüfusla yürütölen müzakereler de tarihsel şiddete ve hafızaya yönelik göndermelerle iç içe geçmiş bir durumda. Genellikle devlet tarafından Kürtlere yönelik olarak, ama yer yer de Kürtler tarafından gerçek-

leştirilen zulme dair tartışmalar kısa süre önce genişleyerek Ermeni soykırımında Kürtlerin rolüyle ilgili hafızaya kadar uzandı. Siyasette itici bir güce sahip olan mağduriyet hafızası, zaman zaman taraflarca ele alınmıyor değil, sözgelimi kimi Kürt siyasetçilerin soykırımda Kürtlerin oynadığı rol nedeniyle özür dileme niyeti sergilemesi gibi. Başbakan Erdoğan'ın Dersim katliamından ötürü özür dilemesinin ardından ortaya çıkan tartışmalar, özrün siyasi hedeflerinin ne olduğuna odaklandı, özrün önemli veya politik olup olmadığına değil. Oysa bu özür şüphesiz hem önemli hem de politiktir. Hrant Dink'in cenazesi farklı bir kitlesel özre tanıklık etmişti: Liberal Türkiye bütün kuvvetiyle sokağa döküldü ve adım adım yaklaşan cinayeti önleyemediği için özür diledi; dolaylı olarak da Ermenilerin yok edilmesine dair hafızayı demokrasi mücadelesine dâhil etmek için yeterince çaba sarf etmediğinden ötürü af diledi.

Elinizdeki derleme kitap, farklı disiplin ve teorik perspektiflerden hareketle, özürlerin Türkiye'deki siyasi kamusal kültürü çeşitli açılardan nasıl güçlendirdiğine, güçlendirebileceğine odaklanıyor. Vaka incelemeleri bölümü ise, özürlerin geçmişle hesaplaşmada (bir Amerikan eğitim kurumunun adında olduğu gibi Facing History and Ourselves - Tarih ve Kendimizle Yüzleşmek noktasında) kritik rol oynadığı bir dizi uluslararası örneği kısaca ele alıyor. Siyasi özürlere dair tartışma genellikle söz konusu özrün "gerçek" mi, anlamlı mı, yoksa laf ü güzaf mı olduğu etrafında döner. Kitabın son derece berrak biçimde ortaya koyduğu gibi, özürler farklı biçimlerde karşımıza çıkar ve koşullara bağlı olarak değişen siyasi anlamlar taşır. Siyasi özrün tek bir ideal tipi yoktur. Bazı özürler resmîyken bazıları gayri resmîdir. Kimi özürlere maddi telafi, onarım-iade ya da tazminat eşlik eder, çoğuysa birer deklarasyon, konuşma ve siyasi performanstan oluşur.

Tarihsel miras, hem ulusal hem de uluslararası planda çatışma çözümünde kritik bir önem taşır, bilhassa çatışmanın aktörleri kimlikler temelinde tanımlanıyorsa. Mağduriyetin ve gaddarlığın unutulması nadirattandır, mağduriyetler dile getirilmedikleri müddetçe iltihaplanmayı sürdürür. Geçmiş değiştiremeyeceğimiz aşikâr olsa da, onu farklı anlatılarla temsil edebilir; geçmiş hakkında düşünürken onu radikal bir şekilde [egemen tekçi anlatılardan] ayrıştırabiliriz. Şayet tarih yalnızca tek biçimde hatırlanabiliyor, husumetler de iltihaplanmaya devam ediyor olsaydı, şüphesiz hiçbir çatışma asla çözüme kavuşturulamazdı. Buna mukabil, sadece Almanya ve Fransa örneğine bakmak bile ülke ve halkların eski husumetlerini nasıl aşabildiğini göstermesi açısından yeterlidir. Ancak bunu başarmak için ülke ve halkların uzlaşma yolunda çaba sarf etmesi gerekir. Özür, kişisel ilişkilerde mucizeler yaratır. Giderek siyasi bir araç olarak gruplar arası husumeti aşan köprüler kurmak için kullanılıyor özür; özellikle de bir diyalogu başlatmak ya da geliştirmek için. Özürler hem etik hem de siyasidir. Her ne kadar kimileri özür sinik ve manipülatif bulsa da, manipülasyonun bile ancak tarafların hedeflerine hizmet ettiği zaman etkili olduğunu hatırlamalıyız – samimiyet eksik olduğunda dahi. Bir özür sunmak, kabul etmek, reddetmek, eleştirmek gibi tercihlerin tümü siyasi bir temele dayanır, dolayısıyla tercihlerin siyasi söyleme daha merkezî biçimde dâhil edilmeleri gerekir. Yöntemsel açıdan bunun anlamı şudur: Tarihi, özür sürecine bir araç olarak dâhil etmek ve onun milliyetçi anlatıya meydan okumasını, yeniden düzenlemesini sağlamak, böylelikle milliyetçi anlatıyı ulusun yegâne meşru anlatısı ve eldeki hazır kimliği olmaktan çıkarmaktır.

## *Siyasi Diyalog Olarak Özür*

Mart 2013'te, ABD Başkanı Barack Obama'nın İsrail ve Filistin'e gerçekleştirdiği resmî ziyaretin sonunda, İsrail Başbakanı Netanyahu Türkiye Başbakanı Erdoğan'ı arayarak, Gazze'ye giden Mavi Marmara gemisine yönelik olarak İsrail donanması tarafından Mayıs 2010'da düzenlenen baskın esnasında "Ölüm ve yaralanmaya sebebiyet vermiş olabilecek her türlü hata için, İsrail'in Türkiye halkına özrünü" ilettili. Baskın sırasında dokuz yolcu öldürülmüştü. İki yıldan uzun bir süre, Türkiye ön koşul olarak İsrail'den özür talep etti. Nihayet özür geldiğinde hem Türkiye zafer kazanmış gibi görüldü, hem de ABD'nin İsrail üzerindeki tesirinin ve bölgedeki iki önemli müttefikinin tekrar diyalog kurmasını sağlama becerisinin teyit edildiği düşünöldü. Özrün orta ve uzun vadeli etkisine ilişkin olarak, Hamas'ın yenilme ihtimali ve iki ülke arasındaki eski dostluğun canlanması olasılığını da içeren spekülasyonlardan geçilmiyor. Özrün kendisi ise oldukça sınırlıydı, üzerinde mutabakat sağlanan metin İsrail'e müdahalenin kendisi değil, hataları için özür dileme imkânı tanyordu.

Kısa vadeli medya coşkusu hızla buharlaştı. İki lider de çok farklı kitlelere hitap ediyor, ülkelerin maddi çıkarlarını her zaman milliyetçi retorikle örtüşmüyordu. Erdoğan'ın başlardaki yükselen popülaritesi, yaz aylarında kendini içinde bulduğu yurtiçi politik karmaşa nedeniyle kısa sürede inişe geçti. Kamuoyu yoklamalarına göre, çoğu Türk özrün yetersiz olduğunu düşünürken, pek çok İsrailli de özrü "eleştiriyordu." Bu durum, her iki ülkede diğer alanlardaki hükümet politikalarına yönelik genel tutumlarla örtüşüyordu. Dolayısıyla şaşkırtıcı bir durum yoktu ortada. Milliyetçi tepkiler de ortaya çıktı: Örneğin, aşırılıkçı bir İsrailli siyasetçi bunun karşılığında Türkiye'nin de İkinci Dünya Savaşı es-

nasında Struma gemisini batırdığı için (1942) özür dilemesini talep etti. Yurtiçi siyasette de meseleler vardı: Türkiye’de muhalefet hükümetin ikiyüzlü davrandığını iddia ederken, hükümet zoru seçip özrün “siyaset üstü” olduğunu ilan ediyordu (Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu). Ağustos ayında Başbakan Erdoğan Mısır’daki askerî darbenin arkasında İsrail’in olduğunu iddia ettiğinde, özür çoktan silik bir anı hâline gelmişti bile.

Söz konusu özrün uluslararası siyasetteki orta vadeli etkisi belki daha ilginçti. Türkiye ve İsrail’in turizmden doğal gaz aramaya kadar çeşitli alanlarda yeniden işbirliğine başlaması itibariyle özür hedefine ulaşmıştı. Türkiye’deki ortam İsrail’e yönelik olarak oldukça eleştirel olmaya devam etse de, siyasetteki değişim aşıkardı. İsrail’in özür dilemesinin, Türkiye diplomasisi açısından önemli bir başarı olduğuna şüphe yok. Yurtiçindeki patlamaya hazır durum ve Suriye iç savaşı önemini azaltmasa, bu özür daha uzun vadeli bir etki yaratabilir, Türkiye’nin bölgedeki konumunu güçlendirebilirdi. Pek çok benzer siyasi olayda olduğu gibi mevzu pişmanlık değil, siyaseten müzakere edilmiş bir özür olduğu için, tesiri zaman içinde azaldı ve o müthiş coşku üç ay içinde kayboldu.

### ***Kuzeydoğu Asya’da Tarihsel Diyalog Olarak Siyaset***

16 Aralık 2012’deki Japonya seçimlerinden birkaç gün sonra, yeni Başbakan Shinzo Abe, Japonya’nın İkinci Dünya Savaşı’ndaki hatalarına dair 1995’te dilediği özrün yerine, 21. yüzyıla uygun, daha genel ve “ileriye dönük bir açıklama” yapmaya niyeti olduğunu açıkladı. Abe, daha liberal olan eski Başbakan Tomie Murayama’nın Japonya’nın başta Çin ve Kore olmak üzere komşularını teskin etmek için yaptığı özre itiraz ediyordu. İhtilafli konuların başında seks kö-

lesi kadınlar ve biyolojik deneyler geliyordu, ancak Japonya'nın yaygın zulüm ve suçları ve bunların kabulü tartışmaları da, geniş bir yelpazeye yayılıyordu. Murayama'nın özrü öylesine ılımlı bir biçimde dillendirilmişti ki, muhtemelen bu nedenle özürden ziyade pişmanlık ifade ettiği düşünülmüş ve ısrarla “özür olmayan özür” diye reddedilmişti. Japonya'nın herhangi bir zulüm suçuna dair sorumluluğunu uzun süredir reddeden Abe, özellikle zorla seks kölesi yapılan kadınlara ilişkin her tür göndermeyi son yirmi yıldır yüksek sesle reddetmişti.<sup>1</sup> İktidardaki ilk yılında Abe ekonomiye odaklandı ve ihtilafli tarihsel konulara pek mesai ayırmadı. Ağustos ayında, Abe çok sayıda tartışmanın odağında yer alan ve savaşta ölenler (Japonya'nın kimi savaş suçluları dâhil) anısına yapılmış Yasukuni'deki mabede yapması beklenen ziyareti gerçekleştirmedi. İptale gerekçe olarak “Çin Devlet Başkanı Xi Jinping ile düzenlenecek bir zirvenin önünü açmak ve son derece gerilmiş olan ikili ilişkileri düzeltmek,” gösterildi. Başbakan bir çelenk göndermekle yetinirken, bu geleneksel mezarlık ziyaretini onun yerine üç bakan ve başka milletvekilleri gerçekleştirdi. Bütün taraflar bunu yurtiçi ve uluslararası mecburiyetler arasında yeni bir denge çabası olarak gördü ve bir diplomatik kriz yaşanmadı. Bu tutum Abe'nin milliyetçiliğini azaltmadı. Özürler skalasına vurulduğunda olsa olsa üstü kapalı bir hamleydi. Ama yine de ülkeler arası ilişkileri rahatlatı çünkü Abe gibi milliyetçilerin dahi tarihsel husumeti aşmaya istekli olduğunu gösterdi. Japonya, Kore ve Çin arasındaki özür tartışması ve tarihin rolüne dair çok şey yazılıp çizilmiştir. Birbiriyle çelişen tarih yorumlarından çıkan bu güncel tekrar son derece tehlikeli siyasi sonuçlara gebe dir. Hem uluslararası bir tartışmadır, hem de diğer tarihî tartış-

1 Gavan McCormack, “Abe Days Are Here Again: Japan in the World”, *The Asia-Pacific Journal*, 10(52), no. 1, 24 Aralık 2012.



malar gibi Japon liberalleri ve milliyetçileri arasında süren yerel bir tartışmadır.

Mesele yalnızca kimin tarih yorumunun doğru olduğu değil, aynı zamanda tarafların bir özre neden bu kadar önem attığı: Koreliler ve Çinliler neden son derece belirli bir şekilde ifade edilmesini istedikleri bir özür bekliyor ve Japonlar neden sürekli bu formülasyonu reddediyor? Her iki taraf da özür mevzuunun merkezî önemi konusunda hemfikir – ancak bir tarafın güdüsü ısrar, diğersininki inkâr. Japonya’da hâkim olan yaygın kanıya göre, Japonya zaten yeterince özür dilemiş durumda ve daha fazla özre gerek yok.<sup>2</sup> Kore’deki görüşse bunun tam zıttı: Japonya’nın ne tam olarak özür dilediğini ne de işlediği suçları ve zulmü kabul ettiğini düşünüyorlar. Şüphesiz bu, filoloji değil siyaset ve diplomasiyle ilgili bir mesele. Dil tartışması bazen kullanılan terime odaklanıyor ve kelimenin “özür” mü yoksa “pişmanlık” mı diye çevrilmesi gerektiği etrafında dönüyor. Öze ilişkin tartışmaysa, bunun aksine, uyumlaştırma yoluyla tarihî farkları aşmak ile milliyetçi gururu vurgulamak için tarihi kullanmak pozisyonları arasında cereyan ediyor. Faillerle kurbanlar arasında eşitlik söz konusu olmadığı gibi, Japonların savaş sırasında ve genel olarak sömürge yönetimi boyunca korkunç suçlar işlediğine ve zulmettiğine dair şüphe de yok. Özür tartışması, bu hafızanın güncel dünyada nasıl müzakere edileceğine dair bir tartışma. Neden iki taraf da bir çözüm bulmak yerine zıt konumlarını sürdürmeyi tercih ediyor? Söz konusu ikilem iki tarafı da ilgilendiriyor, zira İkinci Dünya Savaşı’nı takip eden uzun yıllar boyunca (özellikle 1980’ler ve 1990’lara kadar) bölgesel siyasette bir ihtilaf konusu olmayan tarih, izleyen dönemde hem gerilimlerin

---

2 Wikipedia’daki “List of war apology statements issued by Japan” (Japonya’nın savaş özürleri listesi) başlığı altında, hükümet yetkilileri tarafından yıllar boyunca dillendirilen 50’den fazla özürün listesi var (2013).

hem de uzlaşma çabalarının tam merkezinde yer aldı. 2001 ila 2007 yılları da en gergin dönem olarak öne çıktı.<sup>3</sup> Gelgelelim asıl soru, tarih ve özörlere dair ihtilafın bir reelpolitik meselesi mi, yoksa idealistlerin özlemleri ile ilgili ahlâki bir mesele mi olduğu? Bu soruları ele alırken idealist/realist ayrımından faydalanabilir miyiz, yoksa realistler uluslararası siyasette ahlâkın oynadığı devasa rolü kabul etmeye başlamalı mı?

### ***Tarih, Demokratikleşme ve Pişmanlık***

Soğuk Savaş'ın bitişinden sonra evrilen uluslararası ve kamusal bir norm uyarınca, ölkelerin tarihte işledikleri suç ve adaletsizliklerin sorumluluğunu kabul etmeleri gerekiyor. İnsan haklarının siyasetteki artan tesiri eskinin reelpolitik'ine yeni kaygılar ekledi: Etik davranmak ve insan hakları normlarına riayet etmek, siyasi bir koz ve siyasi ikna unsuru hâline geldi. Bu trendin arkasında hem ahlâki kaygılar hem de siyasi hesaplar yatıyor. Ahlâkın ve siyasi hesapların göreceli katkılarını kesin bir netlikle tespit etmek mümkün olmasa da, 1990'lar boyunca, etik ve reelpolitik kaygıların başka hiçbir dönemde olmadığı kadar birbirini güçlendirdiği açık. Bu durumun en önemli öncülü, Batı Almanya'nın Holokost'taki sorumluluğunu kabul etmesi idi: 1950'lerde tazminat ödenmesiyle başlayan bu süreç, 1970'lerde tam anlamıyla ulusal çaplı bir olgu hâline geldi. Yerli halklara yönelik şiddete dair artan bir tanınmanın gelişmesi kabulün başka bir alanı oldu – bilhassa eski İngiliz kolonileri Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda'da, hatta ABD'de. ABD 1988'de Japon kökenli Amerikalılardan İkinci Dünya Savaşı'nda gerçekleşen tutuklamalar nedeniyle özür diledi ve tazminat

3 Thomas U. Berger, *War, Guilt, and World Politics after World War II*, Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

ödedi. Tarihsel adaletsizliklerin telafisinin parçası olan bu yurtiçi özür örnekleri, dar anlamda çatışma çözümüne hizmet etmeseler de, özür normunu pekiştirerek etğin siyasette bir rol oynaması gerektiği iddiasını güçlendirdiler. Bu örneklerin hiçbiri uluslararası baskıdan kaynaklanmadı, yurtaş aktivizmi ve yurtiçindeki siyasi baskı sonucunda benimsendi.

Zaman içinde, özürlerin yaygınlığı o denli arttı ki, bazılarınca uluslararası norm mertebesine yükseltilirken bazılarınca beylik bulunarak yerildi. Öte yandan, çeşitli siyasetçiler pek çok hata ve kusur için sürekli olarak, alelade bir durummuşçasına özür dileyerek özrün değerini iyice azalttı. Gelgelelim şiddet ve zulüm azalmadı. Retorik düzeyinde *Responsibility to Protect* (Koruma Sorumluluğu) şeklinde ifade edilen uluslararası taahhüt de anlamını yitirir hâle geldi. Buna rağmen, devletin hataları için bir devlet yetkilisi tarafından dile getirilen resmî özür hâlâ gücünü kaybetmiş değil. Bu tür özürler hem güçlü hem de genelde ulus içi ve uluslararası çatışmalarda iyi niyet doğuruyor. Siyasi özürlerin tamamını içeren kapsamlı bir listeden haberdar değilim, ki zaten her özür farklı bir önem düzeyinde. Belirli örneklerde, bir özür neredeyse mitolojik boyutlara kavuşabiliyor. Örneğin Avustralya'da 1996'da iktidara gelen Howard hükümeti Aborjin halkların özür talebini reddetmiş ve görevde kaldığı on bir yıl boyunca da bu ısrarını sürdürmüştü. İşçi Partisi ise özrü 1990'larda gündemine almış ve ancak 2008'de bunu gerçekleştirmişti. Howard'ın iktidarda olduğu süre boyunca, özür sadece yoğun bir yurtaş aktivizmine konu olmakla kalmadı, ayrıca Avustralya'daki iki siyasi kültür arasındaki rekabetin kurucu bir unsuru hâline geldi ve bunların ülkeye nasıl baktığının sembolü oldu. Özür etrafındaki tartışma, hem tarihsel adaletsizliklere hem de Aborjin halklara yönelik süregiden ayrımcılığa temas ediyordu. Tarihteki suiistimalle-

rin hâlen devam ettiği veya suçların izlerinin hayattaki mağdur yakınları için hâlâ önem taşıdığı özür tartışmalarında sık rastlanan ortak bir temadır bu. Hem tarihsel hem güncel bir özür de Britanya’da yaşandı: Başbakan Tony Blair 1990’larda İrlandalılarından hem “the troubles” olarak anılan ve 1960’ların sonunda başlayıp otuz yıl kadar süren şiddet için, hem de 1840’larda yaşanan açlık için özür diledi. Her iki özür de birer iyi niyet jesti olarak düşünülmüştü ve Hayırlı Cuma (Belfast) Anlaşması’na giden yolu açtı. Bu tür politik özürler stratejiktir ve hem reelpolitik hem etik çerçevesinde anlaşılmaları gerekir. Çünkü ahlâki retorik ve etik normlara başvururlar ve de siyasi süreçte kritik bir rol oynarlar.

Özrün içeriği ve formülasyonu neredeyse ikincil öneme sahiptir. Asıl önemli olan niyet ve performanstır. Her ne kadar Japonya örneği, retorik jimnastiğin hükümetin samimi bir özre karşı direncini gizleyemediğini düşündürse de, Almanların Yahudilerden dilediği özür tam ters yöne işaret eder. İkinci Dünya Savaşı sonrası ilk özür Şansölye Adenauer tarafından dilendi: Adenauer Batı Alman Parlamentosu’na tazminat anlaşmasını sunarken, Alman halkı “adına” işlenmiş suçlardan dolayı özür diledi. “Almanya tarafından” ya da “Alman halkı tarafından” değil onların adına işlenen suçlardan dolayı. Bu daha mesafeli formülasyon doğrudan sorumluluğu ortadan kaldırıyordu. Ancak bu dilbilimsel formülasyon herhangi bir ters tepki doğurmadı, çünkü özür normu henüz gelişmemişti ve bu öylesine emsalsiz / eşi benzeri görülmedik bir durumdu. Bu özür Almanya’nın Yahudi halkıyla ve İsrail’le ilişkisini –uzun yıllar sürecek olan– yeniden inşa sürecini başlatmasına ve en önemlisi kendi kimliğini yeniden tahayyül etmesine olanak tanıdı. Yirmi yıl kadar sonra, Willy Brandt Varşova’da Getto kurbanlarını anmak için diz çöktüğü zaman, dramatik bir biçimde Almanya’nın yeni öz kimliğini ilan ve tesis etmiş oldu. Brandt, res-

mî-biçimsel siyasi bir kefarete taahhüdünü kamusal bir taahhüde çevirdi, Doğu'ya yönelik siyasi açılımını başlattı ve ahlâk siyasetini güçlü bir reelpolitik'e dönüştürdü. Almanya'nın bir sonraki kuşakta daha birçok önemli dönüşüm geçirmesi gerekecekti, ancak gidilecek istikamet böylece kamuoyuna ilan edilmiş oluyordu.<sup>4</sup> Alman örneği zamanla Kuzeydoğu Asya'da sıkça dillendirilir oldu; pek çok yorumcu neden Japonya'nın Almanya gibi davranmadığını sorguladı.

Almanya'da siyasi özre doğru yaşanan evrimin kritik bir bileşeni, Almanların yaşadığı ıstırap ve mağduriyete dair tavrıdır. Savaş sonrasındaki ilk yıllarda, bilhassa 1940'ların sonu ve 1950'lerde, Almanların yaşadığı çetin ekonomik sıkıntılar, Adenauer'ın pişmanlığı dile getirme anlamında aslında kamuoyunun çok ilerisinde olduğunu gösteriyor. Her ne kadar bugün hiçbir Alman savaş sırasında ve sonrasında Almanların çektiği ıstırapları kalkıp da Yahudilerin ve diğerlerinin Holokost'ta çektikleriyle karşılaştırmaya da, savaşın hemen ertesinde durum hiç de böyle değildi. Almanların çektiği ıstırap Alman deneyiminin merkezinde yer alsaydı da, pişmanlık kültürü olgunlaştıkça, söz konusu ıstırapla ilgili geçici bir "stratejik unutmaya" yaşandı. Hatta benim "ulusların suçluluğu" dediğim –ve yeni bir uluslararası ahlâk ve bir dizi yeni siyasi norm teşkil eden– olgunun kalbinde, tam da sorumluluğu ve suçluluğu, kendi çektiği ıstırapı öne çıkarılmadan kabul etme isteği yatar.<sup>5</sup>

"Üçüncü dalga" demokratikleşme sürecini yaşayan ülkelerde de bununla ilişkili bir eğilim baş gösterdi: Önce sınırlı biçimde Yunanistan, İspanya ve Portekiz'de, ardından da 1980'lerden itibaren daha cesur biçimde Latin Amerika'da.

---

4 Lily Gardner Feldman, *Germany's Foreign Policy of Reconciliation: From Enmity to Amity*, Washington DC: Rowman & Littlefield, 2012. Berger, agy.

5 Elazar Barkan, *The Guilt of Nations: Restitution and Negotiating Historical Injustices*, Baltimore, MD: The Johns Hopkins University Press, 2000.